

Ka ‘Ike “Hou” a Kahiko na Kepo‘o Keli‘ipa‘akaua

E nā makamaka mai Lononuiākea a hiki i Kamāwaelualani, he aloha nō kēia no kākou. He mau mea i kūkulu ‘ia ai ko kākou kahua mo‘omeheu. Ua lohe pinepine ka hapanui i nā mo‘olelo, a ua heluhelu ‘ia nā puke a nā kūpuna i kākau ai, akā ‘a‘ole nō lawa ko ka lāhui ‘ike i ia mea. Ma loko iho nō o nā nūpepa kahiko e noho ana nā mo‘olelo kahiko a me nā kā‘ao, a ke kali nei lākou i ko kākou kipa ‘ana aku iā lākou i mea e kama‘ilio ai.

Kama‘āina nō kākou i kēlā kaikaina kupanaha o Pele i hi‘i ‘ia i ka poli, ‘ike kākou i ke kumu o ka holo mālie ‘ana o ka Lā, a maopopo ‘ia ka hana o ka pua‘a kolohe o Kaliiwa‘a. Kaulana nō ia mau me‘e ma kēia pae ‘āina akā he mau hoa nō ho‘i ko kēia hanauna i launa mua ‘ole ai. E ho‘i hou kākou i Kūaihelani kahi i hānau ‘ia ai ‘o Kahihikuaokalani, ke Ali‘i la‘a e kapa ‘ia nei ‘o Kahānaiakeakua a mālama ‘ia e nā ‘e‘epa o Waolani. ‘A‘ole paha kākou kama‘āina iā ia a me kona makuakāne weliweli ‘o Kūahailo. Ke kali nei nō lāua ma ka ‘ele‘ele a me ke ke‘oke‘o o nā nūpepa a nā kūpuna i pa‘i ai, ‘o ke kipa wale nō koe.

‘A‘ole paha maopopo ka ‘ōlelo Hawai‘i i ka hapanui o nā makamaka, a no laila hiki ‘ole paha iā lākou ke kipa i ua mau hoa nei i

ho‘olauna ‘ia ma luna. Akā maopopo nō iā ‘oe kēia mau hua ‘ōlelo ‘eā? Nou paha ke kuleana e kipa aku a unuhi i ia mau mo‘olelo i mea e kōkua ai i ka lehulehu. Ma kēia hana nō he mau ‘ike.

Na kākou po‘e e hiki ke maopopo ka lelo Makuahine, e ‘imi i nā mea i ‘ike ‘ole ‘ia e kēia hanauna a e ‘ohi‘ohi i ia mau mana‘o i mea e ho‘oulu ai i nā waiwai o ko kākou waihona mo‘omeheu. E heluhelu i ka mana‘o kumu a e ho‘omaopopo i kēlā mana‘o i loko iho o ka na‘au i mea e wehewehe aku ai i nā makamaka e makemake e mohala a‘e i ka ‘ike kupuna. E hana me ka maka‘ala a e mālama i ka mana‘o kupuna. He mea nui nō ka ho‘omau ‘ana o ka mana‘o nui i ho‘opuka ‘ia e nā kūpuna. I ka wehewehe ‘ana i ia mana‘o, no kākou ke kuleana e ho‘okahe aku i ka leo o ka po‘e kahiko. He kuleana nui paha kēia, akā na kākou āpau nō e ‘ai i ka hua e kupu ma ka hopena o ia hana nui.

‘A‘ole paha ‘oko‘a kēia hana a me ka ‘eli ‘ana o nā mahi‘ai i nā ‘auwai i kēia wā a kākou e ola ana. ‘A‘ole nō ka hapanui o ia mau ‘auwai he ‘auwai hou; ua ‘eli mua ‘ia e ka po‘e kahiko a piha ka ‘auwai i ka lepo ma ka hala ‘ana o nā makahiki he nui. ‘Eli hou wale nō kākou i ia mau ‘auwai kahiko a laila holo hou ka wai i hānai i ka ‘ai a nā kūpuna i mahi ai.

Eia ke ‘ano o kā kākou hana. Ua kākau mua ‘ia nō he mau mo‘olelo o nā kūpuna a na kākou ke kuleana e ‘imi i ko lākou mana‘o a e wehewehe mai. He mau hana kā kākou i ka ‘eli ‘ana no ua ‘ike nei. Akā inā pau ka ‘auwai i ka ‘eli ‘ia, hiki nō i ka wai kuhikuhi o ka ‘ike kahiko ke kahe mai.

E aha ‘ia ana ‘o Mauna Kea?

na *Kainoa Tengan*

‘Auhea ‘oukou, e ka po‘e Hawai‘i e mālama i ka ‘ōlelo makuahine a me ke aloha no ka ‘āina. I ka ‘aha aupuni ma ka lā 21 o ‘Ianuali, ha‘i maila ke kia‘āina o Hawai‘i nei, ‘o Neil Abercrombie, i nā pahu-hopu no kēia maka-

hiki. Ua wehewehe ‘o ia i ‘umikūmālua mau pahu-hopu. A ‘o kekahi o nā pahu-hopu, pili i ke po‘o inoa o kēia mo‘olelo nei, ‘o ia nō ka mauna a Wākea. Mea ‘ia maila, makemake ‘o ia e holomua i ka hana ma laila, ‘o ia ho‘i ke kūkulu ‘ia ‘ana o ka ‘ohe nānā i kapa ‘ia ‘o ka “Thirty Meter Telescope” (TMT). Ua ‘ōlelo ‘ia, ‘o ka TMT ka mea e hō‘oko‘a i ke aupuni o Hawai‘i, a ‘o Hawai‘i nei ke po‘okela o nā ‘āina ma kēia ‘epekema ‘ohe nānā.

Ua koho ‘ia ‘o Mauna Kea no ke kahua o ka TMT i ka makahiki 2009. Makemake ‘ia kahi ‘o Mauna a Wākea no ke akāka o ka lani. Li‘ili‘i nā ao i ka ‘ike ‘ana, a ‘a‘ole nui nā kukui e ho‘opilikia i ka hana o nā ‘ohe nānā.

Ma hope, ua kū‘ē nō kekahi o ka po‘e Hawai‘i, ka po‘e mālama ‘āina, a me kekahi mau hui ‘ē a‘e i ke kūkulu ‘ia ‘ana o ka TMT. He mau mana‘o ma hope o ke kū‘ē ‘ana. ‘O kekahi ka mana‘o o ka po‘e Hawai‘i, a penei ia: he kupuna, he ‘ohana nō ‘o Wākea no ka po‘e Hawai‘i. No laila, he wahi la‘a ‘o Mauna a Wākea. ‘O kekahi mana‘o ‘ē a‘e ka mea o ka po‘e mālama ‘āina, a penei nō: nui ka pohō o ka ‘āina ma laila ma muli o ke kūkulu ‘ia ‘ana a me ka mālama ‘ia ‘ana o nā ‘ohe nānā a me nā hale i kahi kokoke.

He nui launa ‘ole nā kānaka i pūlima i kekahi palapala ho‘opi‘i i mea e pau ai kēia hana. Hele akula ka paio i ka ‘aha loio. Akā na‘e, mau ke kūkulu ‘ia ‘ana, mau ka ho‘olohe ‘ole ‘ia ‘ana o ka leo o ka po‘e Hawai‘i. A hiki i kēia lā, ke pūlima nei kekahi mau kānaka i kekahi palapala ho‘opi‘i ma ka pūnaewe.

I ka makahiki 2013, ua ho‘ā‘o ke kulanui o Hawai‘i e ho‘ōla hou i kā lākou mau palapala ho‘olimalima no Mauna Kea. Ua ho‘omaka ‘ia ko lākou ho‘olimalima ‘ana ma ka makahiki 1968, a e pau ana ma kahi o ka makahiki 2034. Akā, i ka mahina ‘o Kēkēmapa, ua ho‘opane‘e ua kula nui nei i ka ho‘ōla hou ‘ana i ka palapala ho‘olimalima, no ka mea, makemake lākou i kekahi kālailai ‘ia ‘ana o ka hopena o ka ‘āina, ma hope o nā hana like ‘ole i hana ‘ia ma laila. E uku ana nō ua kula nei no kēia kālailai ‘ana, no ka mea, ‘a‘ole lākou makemake i ka pilikia ma hope o ka ho‘ōla hou i ka ho‘olimalima ma laila.

He ‘ekolu paha makahiki ka lō‘ihi o kēia kālailai ‘ana, a e lilo ho‘okahi miliona kālā no ka hana. Akā na‘e, e holomua ana ua kula nui nei i ka ‘i‘ini e ho‘omaka i ke kūkulu ‘ana i ka TMT, e like me ka ‘ōlelo a Abercrombie. E ho‘omaka ana ke kūkulu ‘ana i ka mahina ‘o ‘Apelila i kēia makahiki. A, e pau ana ke kūkulu i ka makahiki 2022.

I loko o ‘elua wale nō mahina, e ho‘omaka ‘ia ke kūkulu ‘ia ‘ana o kēia ‘ohe nānā nui hou, ‘o ia ka Thirty Meter Telescope. He minamina nō.

No laila, e nīnau au, ka mea kākau, iā ‘oukou a pau e heluhelu nei i kēia mo‘olelo: Inā hāpai kākou i kēia mana‘o kū‘ē i ke kūkulu ‘ana i ka ‘ohe nānā, he aha kā kākou hana ma kēia manawa? Pehea e ho‘opau ai i ke kūkulu ‘ana?

Ua ho‘ā‘o kākou e koi i ke aupuni e ho‘opau i ka hana ma o ka palapala ho‘opi‘i, a ua kū‘ē paha kekahi po‘e ma kekahi mau ‘ano like ‘ole: ma ka ‘aha loio, ma ka hālāwai ho‘olohe, a pēlā aku. Akā, ua mau nō ke kākō‘o ‘ana o ke aupuni i ka ‘ohe nānā.

Ua mau nō ke kū‘ē ‘ana a me ke kali ‘ana no ‘ehā a ‘oi makahiki. ‘O kēia paha ka manawa hope loa e hana ai kākou e hō‘ike i ko kākou mana‘o e pili ana i kēia ‘āina la‘a ‘o Mauna a Wākea. He aha kā kākou hana i kēia manawa hope o ke kū‘ē ‘ana?

No laila, inā he mana‘o kou, no ke kū‘ē ‘ana i kēia hana, e leka uila iā mākou po‘e kākau o kēia nūpepa nei. A e nīnau hou au iā ‘oukou a pau: he aha kāu hana ma kēia manawa? E kūlia i ka nu‘u.

No ke kai kū‘ono ‘o

Keawa‘ula

na Kūlia Johnson

Kalei: E Kūlia! E hele aku kāua i Yoks i kēia hopena pule!

Kūlia: I hea?

Kalei: I Yokohama Bay!

Kūlia: I Yokohama Bay? Aia i hea kēlā? Ma Iāpana? (‘aka‘aka)

Kalei: (‘aka‘aka) ‘O Keawa‘ula ho‘i ia, kahi a nā kāne nohea e he‘enalua ana ma nā nalu nui!

‘Oiai ‘o Keawa‘ula ka inoa o ia kahakai ma kēlā hulina komohana o O‘ahu nei, mai hea mai kēia inoa ‘o “Yokohama?” Lohe mau ‘ia ka puka ‘ana o ia inoa ‘o Yokohama a i ‘ole “Yoks” mai nā waha o nā kama‘āina o nei mokupuni. I ka‘u lohe mua ‘ana i ka inoa no kēia kahakai keu a ka u‘i ma ka moku ‘o Wai‘anae, ua hea ‘ia kēia wahi ma ka inoa ‘o

“Yoks.” Aia nō ka inoa ‘o “Keawa‘ula” ma kēlā papa hō‘ike i laila i maopopo pono ai iā kākou a pau ka inoa kūpono o ia awa, akā, ‘o “Yoks” a i ‘ole ‘o Yokohama Bay ka inoa i hea mau ‘ia.

Wahi a ka mea kākau o *Place Names of Hawai‘i*, ua kapa ‘ia kēia kahakai ‘o Yokohama Bay ma muli o ka lehulehu o nā lawai‘a Kepanī i lawai‘a ma ia awa (ma kahi o ka makahiki 1900). Ma kēlā wā, ua hele ke alahao a hiki i Keawa‘ula a ua e‘e nā Kepanī i ke ka‘aahi a holo a hiki i laila no ka lawai‘a ‘ana. Ma muli o ka nui o nā Kepanī e lawai‘a ana ma Keawa‘ula ua kapa ‘ia kēia wahi ‘o Yokohama, e like me Yokohama ma Iāpana, kahi wahi kaulana i ka lawai‘a. Akā, e ho‘omaopopo kākou i ka inoa kahiko o kēia wahi nei a mālama.

He aha ka waiwai o ka mālama ‘ana i nā inoa kahiko? Ma kekahi ‘ano, he waiwai ko nā inoa a pau. He mo‘olelo ko ka inoa ‘o Yokohama, a he mo‘olelo ko ka inoa ‘o Keawa‘ula. Eia ka‘u kuhi: ‘oiai ‘o Hawai‘i kēia a ‘o ka ‘ōlelo Hawai‘i ka ‘ōlelo makuahine o nei ‘āina, ‘oi aku ka waiwai o ka ho‘opuka ‘ana i nā inoa kahiko Hawai‘i.

‘O Keawa‘ula ka inoa kūpono, a he kumu ko kēia inoa. I ka wā ma mua, he nui a hewahewa nā mūhe‘e e holo ana ma ia awa a ua ‘ike ‘ia ka ‘ula o ia mau mūhe‘e ma ke kai; he awa ‘ula ho‘i ia. Mele ‘o Keale no kēia ‘ula i kāna mele ‘o “Aia i Keawa‘ula” penei:

Aia i Keawa‘ula
Noho ‘ula i ke kai malino
‘Ūnihi kau i ka hano
Ka lae o Ka‘ena e

Ma ua mau lālani nei, mele ‘ia ka ‘ula o kēia kai malino. He kai keu a ka u‘i ho‘i ia ma ka lae o Ka‘ena i hanohano mau ‘ia e nā Hawai‘i.

I ka wā kahiko, ua hele nā ‘uhane o nā kānaka i hala i Keawa‘ula ma “Ka-ho‘iho‘i-Wākea” e ‘ike i ko lākou mau ‘aumākua. Wahi a ke

kākau mo‘olelo, inā ua mākaukau ‘ole ke kanaka i make no ka hala ‘ana, ua ho‘iho‘i ka ‘aumakua i kona ‘uhane i kona kino e ola mau ai. A ‘o nā kānaka i mākaukau, ua ho‘ouna ‘ia lākou i kēlā wahi ho‘i ‘ole mai.

Eia kekahi o nā mo‘olelo kahiko no kēia awa ‘o Keawa‘ula. Ua ‘ike nō kākou i ka waiwai o ka ho‘ohana ‘ana i nā inoa Hawai‘i i maopopo ‘ole ‘ia i ka hapa nui o nā kānaka e noho nei ma ‘ane‘i. E like me: Sandys, ‘o ia ho‘i ‘o Awāwamalu; ‘Ewa Beach, ‘o ia ho‘i ‘o Honouliuli; Hawai‘i Kai, ‘o ia ho‘i ‘o Maunalua; a pēlā wale aku. No laila, e nā Hawai‘i! E mālama kākou i nā inoa Hawai‘i o ko kākou home aloha nei. Ma kēia mua aku, e ho‘ā‘o ana au e a‘o i nā inoa Hawai‘i a kūpono no ko kākou ‘āina nei a e hea aku i kēia mau wahi ma ka inoa kūpono. E aho kākou e a‘o a ‘olelo i nā inoa Hawai‘i o ko kākou home aloha.

Ke Kokuli Keleawe na Mahi‘ai Dochin

Kaulana nō ‘o Nelson Mandela a puni ka honua i kona kū‘ē ‘ana i ke aupuni o ‘Apelika Hema i mālama ‘ole i nā pono sivila o nā kānaka a pau loa o ko lākou lāhui. Ua lilo ‘o Nelson Mandela, ‘o ia ka pelekikena pā‘ele mua loa o ‘Apelika Hema, a ua ‘oi a‘e ke kaulike o nā kānaka o ua ‘āina lā ma lalo o kona noho aupuni ‘ana.

Ma hope o ko Mandela hala ‘ana, ua kālai ‘ia kekahi ki‘i ona e Andre Prinsloo lāua ‘o Ruhan Janse van Vuuren. He kanakolu kapua‘i ka nui o ke ki‘i o Mandela, akā ‘o ka mea keu a ka pū‘iwa, ‘o ia ka lāpaki keleawe i loko o ka pepeiao o ke ki‘i. ‘Ae, he lāpaki nō.

Li‘ili‘i loa ka lāpaki, a ma muli o kona li‘ili‘i, ‘a‘ole ‘o ia i ike ‘ia e nā limahana aupuni i ke ki‘i e kūkulu ‘ia ‘ana. Eia ho‘i, ‘a‘ole hiki ke ‘ike ‘ia ka lāpaki inā e kū ana ma lalo a e nānā ana i luna. Aia nō a loa‘a ka pa‘a ‘ohenānā, a kū ho‘i ma kahi ki‘eki‘e, hiki ke ‘ike ‘ia ka lāpaki e noho ana i loko o ka pepeiao o ke ki‘i.

Ua nīnauele ‘ia nā kālai ‘elua, a wahi a lāua, ua ho‘okomo ‘ia ka lāpaki no ka mea ‘a‘ole i ‘ae ‘ia kā lāua pūlima ‘ana i ke ki‘i. Na ke aupuni i hō‘ole. E makemake ana nā kālai e pūlima i ko lāua mau inoa ma ka lōle wāwae o ke ki‘i, a hō‘ole ‘ia, ho‘okomo akula lāua i ka lāpaki keleawe i loko o ka pepeiao o ke ki‘i. Mea mai nā kānaka ‘elua, ‘o ka hua‘ōlelo no ka lāpaki ma ka ‘ōlelo Afrikaans, ‘o *hass* ia. ‘O *hass* nō ho‘i kā lākou hua‘ōlelo no ka hana wikiwiki ‘ana, a he hō‘ailona ka lāpaki no ka pono e hana ‘ia ke ki‘i me ka wikiwiki loa. Ua make ‘o Mandela ma ka lā 5 o Kēkēmapa, a hō‘ike ‘ia ke ki‘i ma ka lā 16 o ia mahina like.

I ko‘u mana‘o, ‘a‘ohe hō‘ihi o ka hana a nā kālai ‘elua no Nelson Mandela a ‘a‘ole paha maopopo iā lāua ka nui o kā Mandela hana. Ua pa‘akikī a nui loa ka hana a Mandela no kona lāhui, a ua pa‘a ‘o ia i ka hale pa‘ahao no

iwakāluakūmāhiku makahiki ma muli o kāna kū‘ē ‘ana. Ke namunamu nei ‘o Andre Prinsloo a me Johan Janse van Vuuren no ko lāua hana wikiwiki ‘ana i loko o ‘umikūmamāono lā. ‘O ia wale nō. Ho‘oke‘amaka a ho‘okano ka hana a kēlā mau po‘o ‘ōpae ‘elua.

E ko Hawai‘i, e no‘ono‘o i ka hopena inā i ho‘okomo ‘ia kekahi lāpaki keleawe i loko o ka pepeiao o ke ki‘i o Kamehameha. E hū a‘e ka inaina o ka po‘e Hawai‘i a e pa‘a paha ke kanaka nāna i hana i ka pa‘ahao.

Ua mihi ‘ia aku e nā kālāi ki‘i ka ‘ohana o Mandela a me ke aupuni o ‘Apelika Hema. E wehe ‘ia ana ka lāpaki me ka wikiwiki i hiki. Ua mea mai ka waha ‘ōlelo o ke ke‘ena o ka hana no‘eau o ‘Apelika Hema, ‘o ia hoi ‘o Mogomotsi Mogodiri, penei: “‘A‘ole mākou e no‘ono‘o ana he mea kūpono (ka lāpaki), no ka mea ‘a‘ole i loa‘a kekahi lāpaki ma kona (ko Nelson Mandela) pepeiao.” He lamakū kēia o ka na‘auao.

(mai www.theguardian.com nā ki‘i o luna)

Lanakila hou nā wāhine o Ānuenue na *Kamalolo Koanui-Kong*

“Ho‘omākaukau! Ho‘omākaukau! Pū i ka hoe! ‘Ā—ā ‘oia! Hoe!” I kēlā kekona, ho‘oku‘u wau i ka ihu manu o ka wa‘a a nā wāhine koa o ke kula kaiapuni ‘o Ānuenue a ho‘omau wau i ka ‘uā ‘ana. “Hoe! Ikaika, ikaika! Kā i ka hoe

e nā wāhine!” Hoe nā wāhine me ke alo kū‘o, a me ka mana‘o, ‘o ka lanakila ka mea ko‘iko‘i kū ho‘okahi i kēlā manawa. Pā ka lā i ko‘u mau maka a ho‘omana‘o wau i nā makahiki i hala.

I nā makahiki he ‘elua i hala a‘e nei, ua eo weliweli ke kime o Ānuenue i nā hui kula kaiāulu (‘o ia ho‘i ka OIA, O‘ahu Interscholastic Association), a me ka heihei moku‘āina. He minamina nō ho‘i no ka mea no nā makahiki he ‘eono ma mua o ia wā, ua lanakila mau ‘o Ānuenue i nā heihei OIA a i ho‘okahi makahiki, ‘ane‘ane lākou i lanakila, akā ua pio hou. Ma loko o ka hale ‘aina o ke kula ‘o Ānuenue, aia nō nā kīlepalepa e welo nei me ka ‘ōlelo he lanakila ke kime o Ānuenue i ka OIA. No laila, ma kēlā me kēia makahiki i hala, kaumaha nā wāhine i ka lilo ‘ole ‘ana o kekahi kīlepalepa hou i ko lākou kula.

I lawa nō a pale au i ka lā ma ko‘u mau maka, ‘imi wau i ke kime o Ānuenue a ‘alawa akula wau i nā wa‘a ma nā lālani ‘ē a‘e i mea e ‘ike ai i ka wa‘a e huli mua ana a e ho‘i mai i ka hopena o ka heihei. Aia nō a ‘ike wau i ka wa‘a o Kalāheo e huli ana, hele a ‘eha ka na‘au. Eia lā, ho‘okahi wale kekona ma hope o ua kime nei, ho‘omaka ko Ānuenue wa‘a e huli. ‘Oiai ‘akahi nō a huli ko Ānuenue wa‘a, ke puka koke nei lākou mai ia huli ‘ana, ma mua o Kalāheo! Ho‘omaka wau e ‘uā me ka leo nui ma muli o ka hau‘oli.

Mai kahi o ko‘u lana ‘ana, ‘a‘ole nō hiki ke ‘ike pono i ka mea mua i ko nā wa‘a ho‘i ‘ana

mai. Ke ho‘okoko ke nā wa‘a a pau i nā hae o ka laina ho‘opau o ka heihei, pi‘i ka hopohopo ma loko o‘u. ‘A‘ole i li‘uli‘u, ua hele a ‘eleu ke kime o Ānuenuē a haulani ka wa‘a ma mua o nā wa‘a ‘ē a‘e. I ia manawa, me he wahine pupule lā, ‘ī akula wau, “HO‘OPAU ME KA IKA IKA E NĀ KOA! MAI HĀ‘AWIPIO! MAI HĀ‘AWIPIO!” I kēlā mau kekona hope loa o ka heihei, kū wale ka manawa, a lohi nā mea i puni ai au. Nānā wau i nā wa‘a i ka ‘ākau a me ka hema, a i kēlā manawa, mā‘alo nā wāhine o Ānuenuē i nā hae o ko lākou lālani, a mau nō ka hoe ‘ana o nā kime ‘ē a‘e. Aia nō au e lele ana ma loko o ke kai, piha lua‘ole i ka hau‘oli i ka lanakila ‘ana o nā koa o Ānuenuē.

Komo a‘ela wau i ka wa‘a, me ka mino‘aka i like ka nui me ka waha o ka manō. Ho‘omaika‘i wau i nā wāhine koa ‘o‘ole‘a e hūlō nei i ko lākou ho‘okō. Mai ‘ekolu mau makahiki i hala a i ia manawa, ua po‘okela nō lākou. Ho‘i mākou i kapakai a i hākālia nō a hō‘ea mākou i ke one, ho‘omaka nā mākua, nā ka‘i ‘ē a‘e, a me ka lehulehu e ‘uā, paipai, a ho‘omaika‘i i nā wāhine no ko lākou hana maika‘i. Aia lā, ma hope o ka lehulehu, aia nō ka luna ka‘i o ko mākou kime e uē nei i ka laule‘a ma muli o ka pau ‘ana o ka wā i nele ai ‘o Ānuenuē i ka lanakila. Lele nā wāhine mai ka wa‘a mai a holo akula i ke ka‘i o lākou. Pūliki a‘ela lākou iā ia a hiki ke ‘ike maka i ke aloha a me ka ha‘aheo o ia mau kānaka.

Ua pūpūkahi kēia mau wāhine i holomua. ‘Oia i ua nui ka hana, ‘a‘ole lākou i hā‘awipio. No laila, ‘o ka hopena, ‘o ia ho‘i kekahi

kīlepalepa e welo ana ma ko lākou kula, a me ka ‘a‘a e lanakila i ka heihei moku‘āina ‘o Hawai‘i nei i ka hopena pule mua o Peleluali ma ke kahakai ‘o Ke‘ehi. ‘A‘ole i pau ka hana o nā koa wāhine. Ho‘okahi nō heihei i koe. No laila, e nā koa wāhine, “E lauhoe mai nā wa‘a; i ke kā, i ka hoe; i ka hoe, i ke kā; pae aku i ka ‘āina!”

‘O Waikīkī, ‘Āina Hulihia na Aya Ueda

‘Auhea ‘oukou e nā makamaka e noho ana i ka pae ‘āina nei, mai Hawai‘i a Ni‘ihau. ‘O ka manawa i pau ai ka makahiki 2013, ‘o ia ka manawa i pau ai ke ola o ka Mākeke o Nā ‘Āina Like ‘Ole ma Waikīkī. Ua ho‘opau ‘ia ka hapa nui o nā hale kū‘ai i loko o ka mākeke ma ka lā 31 o Kēkēmapa. Ke ho‘omau ‘ia nei nō kekahi mau hale kū‘ai i kēia manawa, akā na‘e, e ho‘opau ‘ia ana lākou i ka lā 31 o Ianuali 2014. E ho‘opau ‘ia ana nō ho‘i ka hōkele ‘o Miramar ma Waikīkī i ia lā. Ma hope o kēlā, e wāwahi ‘ia ana ka mākeke a me ka hōkele. E kūkulu ‘ia ana ke kikowaena kū‘ai hou i laila. E ho‘ololi hou ‘ia ana ka ‘āina ‘o Waikīkī.

I ka wā ma mua, ua kīkī ka wai ma Waikīkī, e like me ka mana‘o o kona inoa. Ua kahe mai nā kahawai mai Ko‘olau mai, no laila, momona ka ‘āina ‘o Waikīkī. Nui ko Waikīkī mau lo‘i a loko i‘a. Ua ho‘oulu ‘ia ke kalo a me ka i‘a, a pēlā i hānai ‘ia ai ka po‘e o Waikīkī, a na ka po‘e ho‘i o Waikīkī i

mālama i ko lākou ‘āina. Aia kekahi mahele o Waikīkī i kapa ‘ia ‘o Kaluaokau, ‘o ia ho‘i kahi e kū ana ka Mākeke o Nā ‘Āina Like ‘Ole a me ka hōkele ‘o Mirimar. Ua kahe ke kahawai ‘o ‘Āpuakēhau ma Kaluaokau. Aia he heiau i kahi kokoke i ke kahawai ‘o ‘Āpuakehau, kahi ho‘i i mōhai ‘ia ai ke kahuna nui, ‘o Ka‘ōpuluhulu. ‘O ia ka mea nāna i ho‘opuka i ka wānana penei: “I nui ke aho a moe i ke kai, no ke kai kā ho‘i ua ‘āina.” Ma hope aku, pepehi ‘o ia iā Kahahana. Wahi a Andrea Feeser i kākau ai i loko o kāna puke ‘o Waikīkī, aia ka hale ali‘i ho‘onanea o ka Mō‘ī Lunalilo ma Kaluaokau. Ua ili ka hale i ke Ali‘i Wahine Emma ma hope o ka make ‘ana o Lunalilo. Ma hope mai o kēlā, mālama ‘ia ua wahi nei e ka Hui o Ka Mō‘ī Wahine Emma.

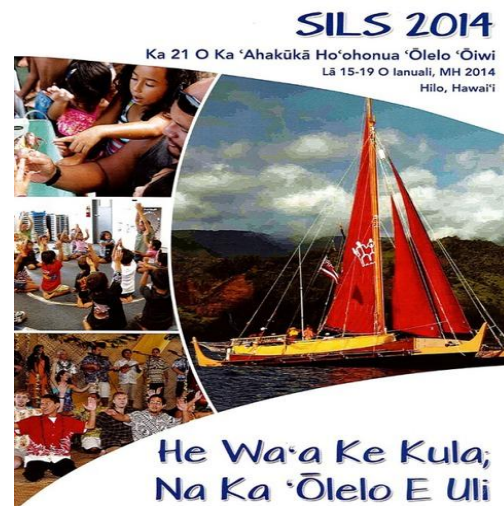
Ma ka makahiki 1957 i kūkulu ‘ia ai ka Mākeke o Nā ‘Āina Like ‘Ole ma Kaluaokau. Aia nā hale kū‘ai a me nā hale ‘āina he nui i loko o ia mākeke. ‘A‘ole wale nō nā hale kū‘ai i laila, akā kūkulu ‘ia ka loko wai a me ka wailele, a mālama ‘ia ke kumu lā‘au paniana i kanu ‘ia i laila ma kahi o 100 makahiki aku nei, i mea e ‘ume‘ume ai i ka po‘e māka‘ika‘i e kipa aku. He mea ma‘a mau ka pa‘apū ‘ana o ka mākeke i ka po‘e māka‘ika‘i. I kēia au, ‘a‘ole ke kuleana o ka ‘āina ‘o ka ho‘olako ‘ana i ka ‘ai a me ka i‘a, a me ka hānai ‘ana i ka po‘e o Waikīkī. ‘O ka ho‘okumu ‘ana i nā hale kū‘ai a me nā hōkele, a me ka ho‘okipa ‘ana i ka po‘e māka‘ika‘i, ‘o ia ke kuleana hou o Kaluaokau.

I kēia manawa, e pau ana ka mākeke a me ka hōkele no ka papahana holomua o Waikīkī. E kūkulu ‘ia ana ke kikowaena kū‘ai hou, a ‘a‘ole e kūkulu hou ‘ia ana ka hōkele ‘o Mirimar. Ua kū ka hōkele no ka ho‘okipa ‘ana i nā malihini no 40 makahiki. Wahi a ka luna ho‘ohana o ka hōkele Mirimar, ‘o ia ho‘i ‘o Ted Sakai, ua ho‘ona‘auao a kōkua aku ‘o ia i nā limahana o ka hōkele i mea e loa‘a ai ka hana hou iā lākou. He hālāwai kāna me kekahi mau hōkele ‘ē a‘e, he ‘ano job fair no nā limahana, a loa‘a ka hana hou i ka 15

pakeneka o nā limahana i ia lā. A‘o mau aku ‘o ia i nā limahana i ke kuana‘ike Hawai‘i, ‘o ia ho‘i ka pono, ka lōkahi, ka heahea, a me ka hō‘ihi. E pau ana ka hōkele, a e ha‘alele ana nā limahana o ka hōkele iā Kaluaokau. Ke lana nei ko‘u mana‘o, maika‘i wale nō ko lākou nohona i kēia mua aku.

E kūkulu ‘ia ana ke kikowaena kū‘ai hou ‘o Saks Fifth Avenue a e ho‘opili ‘ia ana i kekahi hale kū‘ai ‘o Macy’s, a kūkulu ‘ia nō ho‘i ke kahua ho‘okūkū ka‘a nui i laila. Kohu ‘āina Nū Ioka nō kēlā wahi, a like paha ka hopena me ka wānana a Ka‘ōpuluhulu; e lilo ana ka ‘āina i ka mea i hele mai mai ke kai mai. Pau ke kahawai ‘o ‘Āpuakēhau, ka lo‘i, ka loko i‘a, ka Mākeke o Nā ‘Āina Like ‘Ole, a me ka hōkele Mirimar. E ho‘ololi hou ‘ia ana ke kuleana o ka ‘āina a me nā kānaka e hana ana i Kaluaokau. E mau ana nō ka loli ‘ana o Waikīkī.

Ku‘u wahi momi, nona ka ‘ike o nā kūpuna na Kahanuola Solatorio

Welina me ke aloha e nā hoa makamaka o ka ‘ōlelo ‘ōiwi, mai kahi pae a kahi pae aku a ma nā kihi a pau o kēia honua nei. Ke aloha nui nō. I ka mahina ‘o Ianuali, ua naue akula kēia i Hilo, kahi kaulana i ka ua Kanilehua, no

kekahi ‘ahakūkā ‘ōlelo ‘ōiwi. ‘O ka inoa o ia ‘ahakūkā, ‘o ia ho‘i ‘o ka “Stabilizing Indigenous Languages Symposium” a ua hiki mai nā lāhui ‘ōiwi like ‘ole e la‘a me ko Taiuwana, Kile, Aotearoa, a me kekahi mau hui ‘ilikini. Ua hui mākou ma ke kula nui o Hawai‘i ma Hilo, i loko o kā lākou Hale ‘Ōlelo hou a ua nani wale ia hale ke ‘ike aku. ‘O ka pahuhopu nui o ia ‘ahakūkā, ‘o ia ho‘i ka ho‘omau ‘ana i kā kākou mau ‘ōlelo ‘ōiwi pono‘ī ma o nā hanauna e hiki mai ana. I laila mākou i ka‘ana like ai i nā mana‘o waiwai i mea e ho‘omau ai i ko kākou mau leo ‘ōiwi.

Ma ka ‘ahakūkā, ua hō‘ike a‘e mākou pua o Kawaihuelani i ka puke hō‘ili‘ili hou a Ka Waihona a ke Aloha nona ka inoa ‘o *E Mau Ai Ka Puana*. Na Kumu Keawe Lopes i alaka‘i i nei puke a i loko nō o ia puke, aia nā ‘atikala, nā pepa noi‘i a me nā mele kekahi i haku ‘ia e nā kumu, nā haumāna laeo‘o, a me nā laepua o Kawaihuelani. He kūpono wale ke po‘omana‘o o ia puke hou no ka mea pili nō ka mana‘o ‘o “E Mau Ai Ka Puana” me ka nānā hou ‘ana a me ka ho‘omau ‘ana i ka hana nui a nā kūpuna. Hiki iā kākou ke hahai i kā lākou mau hana no‘eau i mea e ho‘oulu hou ai i mau momi no nā hanauna e hiki mai ana.

‘O ka‘u i haku ai no nei puke, he mele ia nona ka inoa ‘o “Hanohano Pūowaina”. Ua haku au i nei mele no ka ‘āina ho‘oheno o Pūowaina, kahi i kipa pinepine ‘ia e nā malihini mai ‘ō a ‘ō o kēia honua nei. ‘Oiaī ‘a‘ole nui nā mele pili i ia pā ilina, ua haku au i nei mele i mea e ho‘ohanohano ai i ia pu‘uhonua a me nā koa

wiwo‘ole i paio ma nā kaua like ‘ole. E ō e Pūowaina i kou inoa. Eia a‘e ka‘u mele:

Hanohano kou inoa e Pūowaina
 ‘Āina ho‘oheno i ka lehulehu
 E ō i kou inoa

Nani wale ke ‘ike aku i ia ‘āina kaulana
 Lana ka mana‘o no nā wiwo‘ole
 Lua ‘ole nō ke aloha

Aloha i ke ‘ala o ka pua melia
 Mālie nō ke ola ke honi aku

Ha‘ina ka puana a puni ka honua
 ‘Āina ho‘oheno i ka lehulehu
 E ō i kou inoa

Eia kekahi ninau e pono ai: he aha ka waiwai o ia mau momi? I ko‘u mana‘o, he kūpono ka haku ‘ana i mau momi hou i mea e mau ai ka puana o nā kūpuna. Na kākou ke kuleana ‘o ka haku ‘ana i ia mau momi no nā hanauna e hiki mai ana. Penei e ola mau ai kā kākou ‘ōlelo ‘ōiwi a penei e holomua ai nā pua e mōhala ana. Eia ko‘u leo a‘oa‘o: mai nō a kali iki, e haku i mau mele, mo‘olelo, a pepa noi‘i paha, i mea e ho‘omau ai i kā kākou puana. E nā haumāna puni i nā mo‘olelo ka‘ao, e haku ‘oukou i mau mo‘olelo hou e pili ana i kēia wā ‘ānō a me ka hana ‘āpiki ho‘i o ke aloha. ‘Auhea ‘oukou e nā haku mele, e haku i mau mele hou e pili ana i kēia au hou a me ka makani hou e pahu mai iā kakou i mua. E nā kumu o ka ‘aha Pūnana Leo, e kākau i mau puke keiki no nā kamali‘i i kama‘āina i ka ‘ōlelo makuahine a piha ho‘i kona mau ‘ao‘ao i nā ki‘i nani i hoihoi paha i ia mau pua. Me ia mana‘o nō, ke mana‘olana nei au, e mau ana nō ka puana a kākou.

Ka Lepelepeohina na 'Iolani Kamauoha

E nā kānaka, nā hoa maka onaona i ka ua Tuahine, pū nō me nā manu kōlea lelele mai i ko Hawai'i pae āina, e nānā mai i kēia wahi kūkala a'u e waiho ana i mua o 'oukou. Eia mai ana ma O'ahu nei he pulelehua kea! Ua 'ike maka anei 'oukou i kona nani? Ke nīele nei nō paha kou mana'o, no hea mai ua pulelehua nei? E heluhelu mai nō i 'ike akula 'oe.

Nui nā 'ano pulelehua o Hawai'i nei—he 'umikūmāhiku ka huina nui. Aia nō lākou i ka mūkīkī wai 'ana i nā pua e la'a ho'i me ka 'Ilima, ke Ko'oko'olau, ka Poni'ala, a me ka 'Ōhialī'i. Ke lana aku ka no'ono'o e pili ana i nā pulelehua, lilo koke ka mana'o i ka mea nona nā 'ēheu o ka lauana 'ele'ele a 'alani. Ua kapa 'ia ua pulelehua nei i ka inoa 'o ka Lepelepeohina. 'O ka ma'amau, he mau 'ēheu 'alani ko ka Lepelepeohina. Eia kā, 'o kēia pulelehua kea, he Lepelepeohina ia nona nā 'ēheu ke'oke'o o ka waiho'olu'u. 'A'ole i 'ike 'ia kēia Lepelepeohina kea ma nā moku'āina 'ē a'e, no ne'i wale nō 'o ia.

He luapo'i ho'i ka Lepelepeohina kea pū nō me ka Lepelepeohina 'alani na ka manu *bulbul*. Ua halihali 'ia mai ia manu o ka 'āina 'ē i Hawai'i nei he mau 'umi a 'oi iki paha makahiki aku nei. I ka wā i hali 'ia mai ai ka manu, ua nui hewahewa ka Lepelepeohina 'alani a 'a'ohe he ho'okahi pulelehua kea. Eia ka mea hoihoi e ka mea heluhelu, aia nō a hiki

mai nā manu *bulbul*, a laila 'ike 'ia he pulelehua 'ēheu kea. Ma muli o ka lele 'ana mai o ia manu 'ē me ka ho'opūnana 'ana i kēia 'āina no kona noho hau'oli, pau ka hapa nui o nā kupa 'ōiwi i ka 'ai 'ia e lākou ala. I mea e hō'alo ai i ka 'ai 'ia e nā manu haole, liliuewe nā Lepelepeohina 'alani e loa'a mai ai ko lākou 'ēheu he waiho'olu'u kea. A, no ke kea o ka waiho'olu'u i pa'akikī ai ka 'ike 'ana aku o nā manu i nā pulelehua.

Waiho ka Lepelepeohina i kāna mau hua ma luna o nā lau. Mai ka hua nō e ulu a'ela he pe'elua kokolo i ke alo o ia lau. 'O ka lā'au Laulele kāna 'ai punahele akā, no ke kaka'ikahi na'e o ia lā'au e 'ai pinepine 'ia ai ka lau o ka Pua Kalaunu. He kemika ko ka Laulele a 'o ia nō ka mea e palekana aku ai ka Lepelepeohina i ka 'ai 'ia e nā manu. No laila me ka 'ole o ka 'ai Laulele, 'a'ohe ona kemika lā'au make i loko iho ona e palekana aku ai i ka 'ai 'ia. No ia kumu nō paha i ho'ololi aku ai ka Lepelepeohina i kona 'ēheu 'alani i wahi 'ēheu kea o ka waiho'olu'u. Ua hana 'ia no ka ho'opalekana 'ana iā ia iho i ka 'ai hewa 'ia e ka malihini.

Ua ola nā Lepelepeohina i loko nō o ka noho pono 'ole o nā manu ma luna a'e o lākou. 'A'ole i hiki ke 'alo a'e i ka po'ipū a ka manu, akā ua paio mau i ke kāomi iho o ka mea kīkaha o luna a'e. Ua noho iho ua pulelehua nei ma O'ahu, 'a'ohe ona lelele wale aku no ka pakele 'ana i ka ho'opōpilikia 'ia. A no laila, ke hiki mai he malihini a noho i kou alo, mai he'e aku i kou 'āina aloha. E kūpa'a a e paio mau.

Hala a'e nei ka malama 'o 'Ianuali, he manawa e hā'upu mai ai i ka noho hewa o 'Amelika hui pū 'ia ma luna o kākou. Ua noho iho he malihini a kupa i ko kākou alo me ka hea 'ole 'ana aku o ka mea nona ka hale iā lākou e komo mai. 'A'ohe li'uli'u, ua komo wale a ho'āli'i iā lākou iho. 'O ke ea o Hawai'i nei kā lākou mea i 'ono ai, a he 'ono i ho'okō 'ia ma o ka ho'okāhuli 'ana i ke aupuni mō'i o Hawai'i. Ua pono anei? Ua hele

mai nō ka po‘e malihini a noho hewa, ua hiki mai ka ‘elele o ka loko‘ino me ka palapala ‘ānunu a ‘o ka pākaha ho‘i kāna. Ua hala ‘ē, ‘a‘ole hiki ke ‘alo a‘e, e ho‘omau ana na‘e ke kūpa‘a o nā kānaka Hawai‘i i ka pono a me ke aloha no kēia ‘āina kamahoi.

Ua lawa mākou i ka pōhaku
I ka ‘ai kamaha‘o o ka ‘āina
Ma hope mākou o Lili‘ulani
A loa‘a ē ka pono o ka ‘āina
- na Kekoaohiwaikalani Prendergast, 1893

Ka Maka o ka He‘enalu *na Ikaika Gante*

‘Ano‘ai me ke aloha e nā kama hele kai o ka pae ‘āina ‘o Hawai‘i. ‘Auhea ‘oukou e nā he‘enalu, nā kaha nalu o kēia au. Ua pi‘i ho‘i ke kai a ke piha mai nei nā kūlana nalu i nā he‘enalu like ‘ole. Ke ulu nei nō ka hoi ma loko o ka lehulehu e komo i ka he‘enalu ma muli o kēia mīkini pa‘i ki‘i i kapa ‘ia ka Gopro, akā pehea e loli ai ka he‘enalu ‘ana a me ko kākou ho‘omaopopo ‘ana i ke kai ma muli o kēia mīkini li‘ili‘i?

Ua kaulana ka pahu pa‘i ki‘i Gopro i kona hiki ke pa‘i wikiō ma nā wahi like ‘ole. ‘A‘ahu nā he‘enalu i kēia mīkini i mea e loa‘a ai kahi wikiō a i ‘ole kahi ki‘i maika‘i loa. Ua ‘a‘ahu ho‘i ‘o Kelly Slater i kēia mīkini a ho‘opa‘a i wikiō i ka manawa like āna e he‘e ai ma luna o ka nalu. Me he ‘opihī la, ua noho pa‘a ka Gopro ma kona papa he‘enalu. Inā hā‘ule ‘o ia

‘a‘ole lilo ka mīkini i ke kai, ‘o ka noho pa‘a mau o ua pahu nei ma kahi like.

I kēia mau lā ho‘ouka pinepine ‘ia nā ki‘i o nā nalu i pa‘i ‘ia me ka Gopro ma nā wahi like ‘ole o ka pūnaewehe puni honua, a ke ulu nei ka hoi ma loko o nā ‘ōpio e komo i ke kai a ‘ike i kona nani. Maika‘i ka hō‘eu‘eu ‘ana i nā ‘ōpio e he‘enalu. E huli kākou i nā kūpuna a ‘ike i ko lākou komo ‘ana i ke kai no ka he‘enalu ‘ana a no ka luana ‘ana. Ke hō‘ike ‘ia nei ka nani o ke kai a me ka ‘āina ma loko o nā ki‘i i pa‘i ‘ia e ka Gopro, a he mea ia e paipai ho‘i i ke aloha ‘ana i ka ‘āina. Ke ‘ike ho‘i nā po‘e i ka nani o ia mau wahi, e mālama paha lākou. ‘Ike ho‘i nā po‘e i nā mea i ‘ike pinepine ‘ole ‘ia e like me ka nani o Kāne‘ohe mai ka welelau o Ha‘ikū, a i ‘ole ka nani o ke kai ma lalo o ka ‘ili kai. ‘O ka nalu ho‘i, he mea i pa‘i ki‘i pinepine ‘ia no kona nani a no kona kū ‘ana he hō‘ailona no Hawai‘i nei. Ma ke kai, ma nā kula, ma ke kuahiwi, a pēlā wale aku.

I ka wā ma mua ‘a‘ole nui nā po‘e e pa‘i ki‘i ana i nā nalu ma kai akā i kēia mau lā hiki ‘ike ‘ia nā kānaka he nui me kēia pahu e pa‘i ki‘i ana me ka mana‘o e loa‘a ana kekahi ki‘i maika‘i e like me ka loa pa‘i ki‘i ‘o Clark Little. Inā he hālonā kēia mea pa‘i ki‘i no kai, kupu maila he pilikia. He mea e uluhua mau ai nā kama‘āina, e pi‘i ai ke kai ma loko o nā he‘enalu ‘oiai he ālai mau ko ka malihini iā lākou. ‘O ka mea nui ka hō‘ihi ‘ana i kahi e he‘enalu ai a me nā kupa o ia wahi. ‘Oiai hō‘eu‘eu mai kēia mīkini i nā po‘e like ‘ole e a‘a i ka he‘enalu, ka pi‘i mauna, ka holo paikikala, a pēlā aku, e akahēle inā ‘a‘ole i mākaukau i kēia mau ‘ano hana. No laila e maka‘ala a e hō‘ihi.

I maika‘i a mākaukau ho‘i ke kanaka nona ka Gopro e pa‘i ki‘i maika‘i ana ‘o ia. Akamai pū nō ho‘i ‘o ia i nā ‘ano like ‘ole o ke kai. He keu a ka u‘i nā ki‘i i pa‘i ‘ia me ka Gopro, me he mea lā ua pena maoli ‘ia e kahi mea pena ki‘i. I kēia au ke ho‘ohana ‘ia nei kēia mīkini no ke pa‘i ‘ana i nā ki‘i nani loa no ke kū‘ai

‘ana aku i ka lehulehu. Aia he mau kānaka Hawai‘i e pa‘i ki‘i nei i kā lākou hana ma kai a u‘i ho‘i ka loa‘a. He mea hō‘eu maila ke nānā aku. ‘O kekahi mea i maika‘i ai kēia pahu li‘ili‘i ‘o ia ka moākaaka o ke ki‘i. He mea ia e kōkua i nā mea he‘enalu.

He mea hou nō ho‘i ka ho‘opa‘a ‘ana i nā wīkio o nā ho‘okūkū he‘enalu i kēia mau lā. ‘O nā wīkio i ho‘opa‘a ‘ia, hiki ke ho‘olohi ‘ia i mea e nānā ai i nā hemahema. He mea kēia e holomua ai ko kākou kuana‘ike o ka he‘enalu ‘ana. Ke ‘a‘ahu kākou i kēia ‘ano mīkini hiki ke ‘ike i nā hemahema o ko kākou he‘enalu ‘ana. Nānā pono ‘ia nā hemahema a ho‘oponopono ‘ia ma hope. He kōkua kēia mīkini i nā ‘ālapa he‘enalu no ka ho‘omaika‘i ‘ana i kā lākou he‘enalu ‘ana a me ke kaha ‘ana. I ka wā e hiki mai ana e nui a‘e ana ka maika‘i o nā he‘enalu ma muli o ka Gopro.

Inā ‘o kēia pahu ka mea e paipai aku i ka lehulehu e holoholo a mālama i ke kai, e ulu hou ana kēia no‘ono‘o mālama ‘āina i loko o nā kānaka like ‘ole. I ka wā e hiki mai ana e holomua nui ana ka he‘enalu a me ka mālama ‘ana i nā mea e ola ana ma kai a ma ka ‘āina. Inā ‘ike ka lehulehu i ka nani maoli o kēia ‘āina e mālama ho‘i ana ka lehulehu i ka mea i aloha ‘ia. Ma muli o kēia mīkini li‘ili‘i hiki iā kākou ke ‘ike i ka nani o kō kākou ‘āina, mai kekahi ‘ikena ‘oko‘a. E mālama kākou i kēia hana le‘ale‘a a nā kūpuna, a e he‘enalu kākou!

Kūkulu Lāhui: Ke Olakino ma mua o ka Waiwai

na Hāmiha Arquette

Maika‘i wale nō ‘o Kauai
Hemolele wale i ka mālie
Kuahiwi nani Wai‘ale‘ale
Lei ana i ka mokihana

He mele kēia i haku ‘ia e Caesar Kapa‘akea a ua wehewehe hemolele nō ia i ka mokupuni ‘o Kaua‘i o Manokalanipō. He moku nani ‘o Kaua‘i nona ka ‘āina la‘a, nā kuahiwi uluwehi, a me ke kai ‘olu‘olu. Akā, aia he pilikia nui ma laila ma muli o ka noho ‘oihana ‘ana mai o nā hui i pili me ka ‘oi‘enehana *biotech*, no laila, ke kū‘ē nei ko Kaua‘i no ko lākou pono.

‘O DuPont Pioneer kekahi o nā hui *biotech* e noho ana ma ka mokupuni ‘o Kaua‘i, me ka ‘ōlelo ua maika‘i ka ‘āina no ka mahi i kēlā me kēia kau. Akā, ‘o nā kama‘āina o Kaua‘i, mana‘o paha lākou ‘a‘ole kēlā ‘o ke kumu maoli i koho ‘ia ai ko lākou ‘āina. Mali‘a paha ‘o kekahi kumu o ka noho ‘ana o Pioneer ma Waimea, no ka mea, mana‘o ‘ia he nui pūmai‘a wale nō ko laila, a he hui kū‘ē i hiki iā lākou ke kahina. Na kēia ‘ano hui i lawe mai i nā mea ‘ino i Kaua‘i, e la‘a me nā *Genetically Modified Organisms*, a me nā lā‘au make haipilikia nō ho‘i. He pilikia kēia a he kumumana‘o nui o ka pi‘ipi‘i ‘ōlelo ma ko kākou mau ‘āina e noho nei. Nui nā makahiki i hala ma mua o ka lohe ‘ia ‘ana o ka leo o kānaka. Ma ka mokupuni ‘o Kaua‘i, nui nā pilikia ma muli o nā hui *biotech*. Eia nā hui: ‘o Dow, ‘o DuPont Pioneer, a ‘o Syngenta. He pilikia nui kēia mau hui, ‘oiai ‘a‘ohe o lākou kuleana no ka po‘e a i ole ke ola kino o ka po‘e; eia ka la‘ana i waiho ‘ia maila e DuPont Pioneer.

Aia ‘o Pioneer ke noho nei i Waimea ma ka mokupuni ‘o Kaua‘i ma luna o ka pu‘u ma ke kaona li‘ili‘i i kapa ‘ia ‘o Waimea. A ‘o ke ea ka mea e pilikia nei i nā lā‘au make haipilikia,

a me ka GMO nō ho‘i e lele ana i ke ea ma muli o kā lākou ‘oihana. Kau ‘ia mai nā pilikia e kēia mau mea ‘ino. No laila, i ka makahiki 2000, ua hāpai ‘ia kekahi palapala ho‘opi‘i e Klayton Kubo, he kama‘āina no Waimea, a ua kākau inoa ‘ia e ka po‘e o Waimea kekahi. Nui nā inoa i loa‘a i ua palapala nei. Ma o ia palapala ho‘opi‘i, ho‘olaha ‘ia ko Pioneer ho‘ohaumia ‘ana i ka ‘āina a me ke ea. ‘A‘ole maopopo i ka lehulehu ka mea pō‘ino o laila, akā, nui nā lā‘au make haipilikia ma ka lepo, a na ka makani e halihali aku ma loko o nā hale o ka po‘e e noho ma Waimea. Akā, aia nō a hala he ‘umi makahiki, a laila ‘ae aku ke kalana o Kaua‘i e ho‘omaopopo a e ‘imi i ha‘ina no kēia pilikia. ‘Akahi a lohe ‘ia ka leo o kōnaka.

I ka lā ‘umikūmamāhiku o Ianuali, makahiki 2013, ua naue a‘ela ‘ekolu aloha ‘āina i ke ke‘ena hālāwai ‘aha ma Kaua‘i. ‘O lākou a ‘ekolu, ‘o ia ho‘i ‘o ‘Anakala Walter Ritte (he mea hō‘eu‘eu politika Hawai‘i), Vandana Shiva (he mea ho‘opulapula kaiāpuni), a me Andrew Kimbrell (he luna ho‘olauka‘i i ka mea‘ai pono). I ia ke‘ena, wala‘au ana lākou e pili ana i nā hewa o nā hui *biotech* a me ke ‘ano hana o lākou i ka ho‘oulu ‘ana i nā mea‘ai, ka ‘āina, a me ke ea. Maika‘i nō ka hana a lākou, no ka mea, ua kōkua nō i ko ka po‘e ho‘omaopopo ‘ana i ke ko‘iko‘i o kēia mea.

I ka lā ‘umikūmamāono o Malaki, makahiki 2013, mālama ‘ia he ka‘i hele ma Kauai i kapa ‘ia ‘o “March in March.” I kēlā lā, nui ka po‘e i ka‘i pū. Ma ka lā ‘eiwa o Kepakemapa, aia kekahi ka‘i hele i kāko‘o i ka Pila 2491, a me ka ho‘omalua ‘ana i nā pono sivila o ka lehulehu. Ma ka lā ‘umikūmamāono o Nowemapa, ua ‘āpono ‘ia ka pila e ke kalana o Kaua‘i, akā, ‘a‘ole i puka ma‘alahi mai. ‘O ka mea ‘āpiki loa na‘e, i kēia manawa, ke ho‘omaka nei ‘o Pioneer i kekahi hihia hou aku. Wahi a lākou, na ka palapala e ālai ana i ka hiki iā lākou ke ho‘onui i ka māla‘ai nui a lākou. ‘A‘ole na‘e i pololei.

Maopopo iā kākou ka pilikia o kēia mau hui. No laila, no ke aha i ‘ae ‘ia ai ko lākou noho mau ‘ana mai ma ‘ane‘i? Ua wehewehe nā kauka a me nā loio nui nā ma‘i ma ka hulina komohana o Kaua‘i ma muli o ka lā‘au make kaiapuni. Ke ho‘omake nei kēia ‘ano hui i ka po‘e a hele a ma‘i ka po‘e; ‘a‘ohe maika‘i, ‘a‘ohe pono, ‘a‘ohe hā‘ehuola.

Pono loa iā kākou ke mālama ‘āina; ‘a‘ole momona ka lepo no ka mea ke ho‘ohaumia nei kēia mau hui *biotech* i ka ‘āina la‘a. Akā, ke a‘o aku kākou he mea pō‘ino kēia mau hui, e hui pū nō kākou a kū‘ē i ka hewa. Pēlā e ola ai ka lehulehu.

Ka ‘Iole Manakuke: Ua Lilo ka Waiwai!!!

na Kilika Bennett

‘Ea! Inā uku akula kekahi mea ho‘olimalima i kona haku hale no kekahi mau mikaō, e la‘a ka wai a me ka uila, ‘a‘ole anei i pono e loa‘a iā ia ua mau mikaō nei? A, inā ‘a‘ole i ho‘olako ‘ia ka mea ho‘olimalima i nā mikaō āna i uku ai, hiki paha iā ia nei ke koi i ka ho‘iho‘i ‘ia ‘ana o kāna kālā. ‘A‘ole anei?

Pēlā nō ka pilikia o nā haumāna ma ke kula nui ‘o UH West O‘ahu ma Honouliuli.

‘O UHWO, he kula nui hou loa ia i kūkulu ‘ia ma nā kula o Honouliuli i mea e pono ai nā haumāna e noho ana ma nā moku o Wai‘anae, ‘Ewa, a me Waiālua. He lālā ua kula nei no ke kahua kula nui ‘o University of Hawai‘i a he kōkua nui ia no ua mau moku nei. Kokoke loa ua kula nei i kahi ‘o Wai‘anae, no laila, hiki i ia mau moku ke mālama i ke kālā i ho‘olilo mau ‘ia no ka holo lō‘ihi ‘ana i Mānoa. Akā na‘e, me he mea lā, ua kuapo wale ‘ia kekahi uku me kekahi.

Ma hope o ko nā haumāna uku ‘ana i ko lākou uku kula a me ko lākou mau uku lawelawe, ua nānā pono lākou i nā mea i ho‘ohiki ‘ia e ke kula ma ia mau uku lawelawe. I loa nō a ‘ike

lākou, ua ho‘opū‘iwa ‘ia lākou i nā lawelawe i ho‘ohiki ‘ia e ke kula nui, akā i ho‘olako ‘ole ‘ia nō! ‘O ia ho‘i ka lawelawe ola kino, ka lawelawe halihali, a me ka lawelawe ‘enehana. Ua pi‘i nō ke kai o nā haumāna a me ko lākou mau mākuā no ka lilo ‘ana o kā lākou kālā i ia mau uku lawelawe moeā, a ‘o ka ho‘opi‘i akula nō ia o lākou i ke ke‘ena ‘ohi kālā. Akā na‘e, i ka pane mua o ke ke‘ena ‘ohi kālā, ua wehewehe lākou i ko lākou makemake e ho‘ili i ke kālā haumāna i loa‘a iā lākou i hiki ke ho‘okumu i ia mau lawelawe i nā kau e hiki mai ana. I loko nō o ka ho‘oholo ‘ia ‘ana o kēia papa hana e pono ai nā haumāna o nā kau kula e hiki mai ana, ua ‘ike nā haumāna, ‘a‘ole ia he papa hana e pono ai lākou. A ua ha‘i mua ‘ia lākou, ‘a‘ole e ho‘iho‘i ‘ia ana ke kālā. Auwē!

‘O kēia ke kumu o ka mana‘o, he mau ‘iole manakuke paha nā kānaka o ke ke‘ena ‘ohi kālā ma UHWO. ‘O ka ‘iole manakuke, he holoholona li‘ili‘i ia i lawe ‘ia mai i nā mokupuni o Hawai‘i i mea e pono ai ka Hawai‘i i ka ho‘opau ‘ana i ka pilikia o ka ‘iole ma‘a mau. Akā, ‘a‘ole i ho‘okō ka ‘iole manakuke i kona kuleana, a ua lilo wale ia i pilikia hou no ka Hawai‘i. A i kēia mau lā, ‘aihue ka ‘iole manakuke i ka waiwai o nā kānaka, e la‘a ka mea‘ai a me nā mea like ‘ole i hiki iā ia ke hāpai ma kona mau niho li‘ili‘i. He pilikia nō ia holoholona li‘ili‘i i kēia wā e holo nei, a mau nō kona ‘aihue ‘ana a me kona ‘ai ‘ana a mā‘ona.

E like me ka ‘iole manakuke, ‘a‘ole i ho‘okō mua ke ke‘ena ‘ohi kālā o UHWO i ko lākou kuleana kūpono, ‘o ia ho‘i, ka ho‘olako ‘ana i ua mau lawelawe nei a nā haumāna i uku ai, a ua lilo wale lākou i pilikia hou no ia mau

haumāna. Akā, ua kupu a‘e kekahi mea maika‘i loa a ua ho‘opū‘iwa hou ‘ia nā haumāna i ka ‘ike ‘ana i ke kahua punaewehe o ke kula. Wahi a ia kahua punaewehe, ua ho‘ohuli iho ke ke‘ena ‘ohi kālā i ko lākou mana‘o e ho‘ili wale i ke kālā no ka hiki ‘ole iā lākou ke ho‘olako koke i ia mau lawelawe. Ua noi ho‘i ke kula nui i ka huikala ‘ana mai o nā haumāna, a e ho‘iho‘i ana lākou i kanaono kūmāhā kālā i kēlā me kēia haumāna i uku no nā lawelawe i loa‘a ‘ole ma ke kula. Kupanaha!!!

‘Oiai he hopena kūpono loa kēia no nā haumāna, ‘a‘ole i ho‘omaopopo ‘ia ke kumu o ka ho‘ohuli mana‘o ‘ana o ke kula. Ua hele wale paha lākou ā hilahila i ke kū‘ē mau ‘ana o nā haumāna. A inā pēlā, ‘a‘ole paha i ho‘iho‘i ‘ia ke kālā inā i ‘ike ‘ole ‘ia a i kū‘ē ‘ole ‘ia ka hewa e nā haumāna. No laila, he ha‘awina nui nō ko kēia mo‘olelo. ‘O ia ho‘i, aia nō a ho‘olaha ‘ia a kū‘ē ‘ia ka hewa, a laila e loa‘a ka mea e pono ai.

‘Auhea ‘oukou, e nā haumāna kula nui! He kuleana ko kāu kula e ho‘olako i nā mea a ‘oukou i uku ai. No laila, e hākilo pono i ka ho‘olilo ‘ia ‘ana o kā ‘oukou kālā, a kū‘ē mau i nā hana hewa a pau o kāu kula, o lilo auane‘i ka waiwai i ka ‘iole manakuke!

Mai Poina

na Kalikoaloha Martin

‘Auhea ‘oukou e nā mamo e mūkikī ana i ka wai ‘olu e kani mai ai ka lehua. Pane mai e nā kini malu i ka lani o Haleakalā. Hui pū e nā pūpū o Kahelelani i ka ‘āina aloha a Kakuhihewa. Aloha mai nō kākou. Pā mau ana nā pepeiao o nā kupa ‘ōiwi i ka uē o ke aloha ‘āina.

Nalowale a‘ela ke ea o ka ‘āina
 ‘Āina nele i ka pūnāwai ola
 Eia nō mākou ke kūpa‘a nei
 Pa‘a pono ka mana‘o iā Kamaka‘eha
 Hala a‘e ke aloha i ka ‘āina ‘ē

I kēlā mahina i hala aku nei i ho‘omana‘o a‘ela kākou i ka lā i ho‘okahuli ‘ia ai ke ea o ke Aupuni Hawai‘i. Ma ka la 17 o Ianuali 1893, ua lilo ke ea o ke aupuni i ke ea haole.

‘Auhea ‘oukou e nā kupa ‘ōiwi e kūpa‘a nei ma hope o ke Aupuni Hawai‘i. E kū a‘e nō, e ho‘omaopopo i ka manawa i ola ai ko kākou po‘e kūpuna. Pehea lā ho‘i kākou e ho‘okō ai i ke ea o kāia Aupuni Hawai‘i? I ka wehe ‘ana aku i ka pō nui o ka ‘ike o nā kūpuna. Ma laila nō kākou e ‘ike pono ai i nā ha‘ina a kākou e ‘imi mau ai.

Mai ka pō wale mai nō ka ‘ike. Mai ka wā ma mua loa, ma mua o nā pua i mohala mai ma kēia ‘āina nei, ‘o ke kohā pō‘ele‘ele wale nō kai lohe ‘ia. Ma laila mai ka ‘ike o nā kūpuna i hala aku. Mai ka lipolipo o ka pō ua hānau ‘ia ka ‘ike. Ma laila ho‘i e loa‘a hou ai.

E nānā paha ‘oukou i ka ‘ike mai ka pō mai. Ua maopopo nō ho‘i i nā kūpuna. ‘O ka mea mua loa a kākou e ‘imi ai, ‘o ia nō ka ‘ōlelo makuahine. Ma laila mai e loa‘a auane‘i ai nā ha‘ina. A i ke a‘o ‘ana mai i ka ‘ōlelo Hawai‘i, e mōakāka ana ka ‘ike mai ka pō mai.

He mea nui nō ka loa‘a ‘ana o ka ‘ōlelo o kēia ‘āina nei. ‘O ia nō kai puka mai ka waha o nā kūpuna. A ma laila e ‘ike pinepine ‘ia ai nā mana‘o o ka po‘e aloha ‘āina. Nō ka mea, e ‘ike auane‘i kākou i ka ‘ōlelo e puka ana ma nā wahi a pau. A malia paha, ua hilahila nā waha o nā aloha ‘āina i kēia wā. Pēlā nō ho‘i ka makemake o ka po‘e i kaomi i ko kākou mau kūpuna. Ke ola nei nō na‘e kā kākou ‘ōlelo makuahine. Mai pa‘a i kou leo. Hilahila ‘oe, make ‘oe.

Inā nō e loa‘a ka ‘ike ‘ōlelo Hawai‘i, hiki nō iā kākou ke heluhelu me ka maopopo i nā mo‘olelo o ko kākou mau kūpuna. Inā maopopo iā kākou ka mo‘olelo o ke aloha ‘āina, e a‘o hou mai ana kākou mai kā lākou hana i kēia mua aku. Inā pa‘a ke kahua ma mua, ma hope ke kūkulu.

A laila ho‘i, e maopopo paha iā kākou nā mo‘okū‘auhau. No ka mea, inā maopopo iā ‘oe kou kū‘auhau, e maopopo pono iā ‘oe kou kuleana no ka ‘āina, a me ke kuleana no kou mau kūpuna. Inā ‘a‘ole ‘oe he ‘ohā no ka huli o ke kanaka maoli, e ‘imi nō ho‘i i kou kū‘auhau pono‘ī. A laila e ho‘opili aku i kou mau kūpuna. A e no‘ono‘o ho‘i i ke ‘ano o ko lākou mana‘o, he like a like ‘ole paha me nā kānaka ‘ōiwi. A inā ‘aelike ho‘i kou mau kūpuna me nā kūpuna ‘ōiwi, e hahai ana ‘oukou ma ke ala like. A inā ‘a‘ole paha, e maopopo iā ‘oe ka leo o ko ‘oukou na‘au. A inā ke pā mai nei ka na‘au, e kū a‘e ana nō a hahai i ia mea he aloha ‘āina.

Inā pa‘a ka ‘ike iā kākou pākahi, e huli ana ke au hou. Nui ‘ino nā kupa ‘ōiwi i makemake i ka loli ‘ana o ke aupuni, eia na‘e, li‘ili‘i paha ko lākou ‘ike. Penei nō ho‘i e ‘ike pono ai i ka ha‘ina no ka ho‘okahuli hou ‘ana i ke Aupuni kūikawā.

Mai pōina ko kākou ‘ike kūpuna. Mai ha‘alele i ka ‘ōlelo makuahine. Mai ho‘olohe i ka leo malihini. E ho‘i ana nō kākou i ka pō, ka mea nāna e ho‘ōla i nā kūpuna. ‘O ko kākou lā kēia. E ‘ike ‘oukou a pau.

Ua pau ‘ē ihola ke kali ‘ana a loa‘a ke ea. E hō mai ana nō!

E ‘Onipa‘a

na Kalama‘ehu Takahashi

‘A‘ole a‘e kau i ka pūlima
Ma luna o ka pepa o ka ‘enemi,
Ho‘ohui ‘āina kū‘ai hewa
I ka pono sivila a‘o ke kanaka
- Kekoahewaikalani Prenedergast, 1893

He mana‘o kēia i hō‘ike hou ‘ia e Kaleikoa Ka‘eo ma ka hālāwai kū‘ē iā Kana‘iolowalu i mālama ‘ia ma Ke Kulanui o Hawai‘i ma Maui i ka lā 17 o Ianuali, ‘o ia nō ho‘i ka lā e ho‘omana‘o ai i ka ho‘okahuli ‘ia ‘ana mai o ke aupuni o Hawai‘i nei. Ua mālama ‘ia ua paio nei ma ke kulanui o Hawai‘i ma Maui ma

ka ‘aha ho‘omana‘o kahuli aupuni i kapa ‘ia ‘o ‘Onipa‘a.

‘O Māhealani Wendt ka hoa paio a Kaleikoa i uhi‘āpana ai. He komikina ‘o ia ma ka papa komikina o Kana‘iolowalu. Hāpai a‘ela ‘o Māhealani i kona mana‘o kāko‘o i ka po‘e Hawai‘i. Hō‘ike akula ‘o ia i kekahi mau mea ho‘ohālikelike no ke ea o ka po‘e Hawai‘i akā, ‘a‘ole ‘o ia i kāko‘o i ka mana‘o o ke kū‘oko‘a maoli ‘ana o ke aupuni Hawai‘i. Ho‘okumu ‘ia ‘o Kana‘iolowalu me he mea lā, he kōkua no ko ka po‘e Hawai‘i kū‘ē ‘ana i ka noho hewa o ‘Amelika i nēia mau mokupuni o Hoaka‘ailani, o Hawai‘i nei ho‘i. He ho‘okahi makahiki ka lō‘ihi o ka holo ‘ana o kēia papahana ma lalo o ke kia‘āina ‘o Neil Abercrombie. ‘O ka pahuhopu a lākou e ho‘olaha ai, ‘o ia ke kūkulu ‘ana a‘e i lāhui hou ma o ka loa‘a ‘ana o nā pūlima o ka po‘e Hawai‘i i mea e ho‘oka‘awale ai i ke Aupuni Hawai‘i. Eia na‘e, ‘a‘ole e kū‘oko‘a maoli ana ke aupuni Hawai‘i ma lalo o Kana‘iolowalu. Inā kō aku, e lilo ana i aupuni ma lalo o ke aupuni o ‘Amelika.

Wahi a Kaleikoa, he mea ‘o Kana‘iolowalu e puni ai ka po‘e Hawai‘i, e hūnā nei ho‘i i ka pono hana o ‘Amelika lāua ‘o ke aupuni nei o Hawai‘i. “E like mai ana ka hana o ua hui nei me ka hana i nā makahiki 1898, 1900, a me 1959.” ‘O ka 1898 ka makahiki i lilo ai ‘o Hawai‘i nei i panalā‘au no ‘Amelika na ka ‘Aha‘ōlelo Kau Kānāwai o ‘Amelika. Lilo maila ‘o Hawai‘i i panalā‘au, a ma ka makahiki 1959 nō i ho‘ohui ‘ia ai ‘o Hawai‘i me ‘Amelika. He kōkua anei kēia hui no nā kānaka? Mea maila ‘o Kaleikoa, “‘A‘ole ko kākou pilikia ‘o ka ho‘okele waiwai, ‘o ka politika nō ia.” E nānā pono i ka hana nui a ka po‘e o mua. I ka makahiki 1843, hō‘oia‘i‘o ‘ia mai ‘o Hawai‘i he moku‘āina kū‘oko‘a. Wehewehe ‘ia maila e Kaleikoa ka nui o ka waiwai o kahi po‘e. Aia ka mana o Hawai‘i ma nā pae like ‘ole, ma nā ke‘ena, ma nā kōmike, a ma nā kula ho‘i paha. Pehea ho‘i e nele ai ka po‘e kānaka i ka waiwai ‘ole, inā kākou e noho nei ma ka paepae o ka waiwai maoli? No kākou nō kēia ‘āina a no kākou nō

ho‘i ke kuleana e ‘auamo ai. He aha ua kuleana nei? ‘O ia nō ke aloha ‘āina, ka ho‘omana‘o ‘ana i ka hana no‘eau a ka po‘e kūpuna, a me ka pohala ‘ana mai o ka po‘e e ulupuni nei i nolu ai ka ‘elele o ka loko ‘ino.

Ho‘omana‘o akula ‘o Kaleikoa i ke anaina i ka mo‘olelo o ‘Umi a me Līloa. ‘Oiai noho mua ‘o ‘Umi ma ke ‘ano he ‘ilihune, pi‘i a‘ela nō i ka pae noho ali‘i ma muli o kona aloha i ka po‘e kama‘āina. A ‘o Hakau ho‘i, ‘a‘ohe mea nāna i kōlulu iā ia, ‘o kona luku ‘ia ‘ana akula nō ia. Hiki anei ke like ko ke ao nei? He mau pua‘a hinu nō e ‘ai nei a pu‘u ka nuku i ka ‘ai kamaha‘o o nēia ‘āina. ‘O ka wahie ka ‘ai, ‘o ka loli ka i‘a, ‘o muku ka imu! Mai ‘i‘i i nā a‘o o loko, ma ka lōkahi e hiki ai iā kākou ke hopu i ka lei o ka lanakila. ‘A‘ole ke kau wale ‘ana aku i ka pūlima i kahi pepa ‘o ka mea e pono ai ke ea o kēia aupuni. Aia wale nō a ho‘ākoakoa mai nā mano, nā kini, nā lehu, kūnōni i ke ala loa. ‘O Kana‘iolowalu, na wai ia, no wai ho‘i?

Lako ke Kumu Niu

na Kahanu Walker

E ke kanaka mākau o ka no‘ono‘o, he mea huna kēia, nāu e huli aku i ka ha‘ina.

Komo i ka lole, lī i ke kāma‘a, pāpale i ka pāpale, he aha lā ke ‘ano o ia kanaka? He kanaka kinai ahi paha? He māka‘i paha? He kanaka kūkulu hale paha? He mana‘o paha kou? ‘A‘ole ‘o ia kekahi o nā mea i helu papa ‘ia, eia na‘e, he ‘ālapa ‘o ia! ‘Auhea lā ‘oe e ke kanaka puni i ka ha‘uki? Nene‘e mai nā maka i kēia kahua pā‘ani, kahi a kāua e le‘ale‘a ai. He wahi leo ‘a‘a kēia iā ‘oe e pā‘ani pū ma ku‘u wahi kahua. Pehea? Mākaukau anei ‘oe? A i ‘ole maka‘u ho‘i? Mai maka‘u i ka ho‘ā‘o, akā e maka‘u i ke eo ‘ana ia‘u.

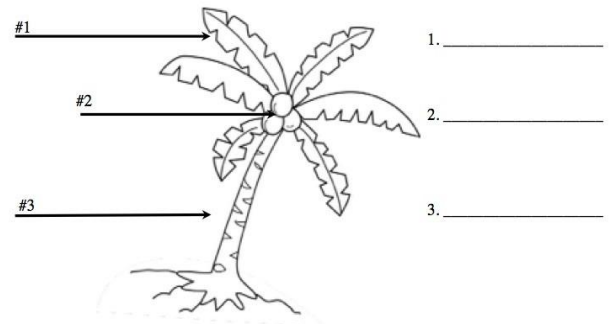
E pā‘ani kāua! E like me ko luna, he ‘ālapa ‘o ia. ‘O ka mea ‘āpiki na‘e, he ‘ālapa ‘o ia no ka ha‘uki hea? E no‘ono‘o a‘e kāua i nā ha‘uki e koi ‘ia ai ka pāpale ‘ana i ka pāpale i ‘ole e

‘eha ai ‘oe. He mana‘o paha? ‘A‘ole na‘e he koho pa‘akikī ‘oiai ‘a‘ole nunui nā ha‘uki koi aku i ka pāpale ‘ana i ka pāpale. Eia nō ho‘i kekahi mea ‘ē a‘e e no‘ono‘o ai, ‘o wai ana ke pā‘ani? ‘O ka pane, ‘o ke kāne a me ka wahine ke pā‘ani i kēia ha‘uki. ‘Oiai ke kama‘ilio nei ka mea kākau e pili ana i ka ha‘uki, mai nō a kuhi aku ‘o ke kāne wale nō ke pā‘ani i ka ha‘uki no ka mea no‘eau nō nā wāhine i ka pā‘ani ha‘uki kekahi. Pū‘iwa nā kāne i ka hana ‘āpiki a nā wāhine, he ‘oia‘i‘o nō!

I Kalalau aku nei kāua no kekahi wā pōkole; e ho‘i aku kāua i ka pā‘ani ‘ana. E ho‘opili mua aku i nā ‘āpana i loa‘a iā kāua. He lole, he kāma‘a, he pāpale ke komo, a ‘o ke kāne a me ka wahine ke pā‘ani. He aha hou aku? E ho‘omau ana kēia ho‘okūkū, penei: lako ke kumu niu. I kanaka aha ia e ‘ōlelo mai ai pēlā? ‘O ia paha ka nīnau e holo ana ma loko o ke po‘o i kēia manawa, ‘eā? Kohu like nā pono o kēia ha‘uki me ke kumu niu. Helo ke kumu niu, helo ka hana. E lele a‘e ka mana‘o me he lupe lā a e iho mai nō. E ho‘omana‘o aku ‘oe, ‘o ke kahua ma mua, ma hope ke kūkulu. He kōkua anei kēia nou? Malia, e hā‘awipio a e ho‘i aku i kou hale, i laila kahi e lanakila ai.

Puni kēia mea kākau i ia hana, kēia le‘ale‘a nō ho‘i. Puni paha ‘oe e ka mea heluhelu i ke komo ‘ana i ka pā‘ani? I hoihoi ‘ole ‘oe i ke komo ‘ana i ka pā‘ani, malia ho‘ā akula ‘oe i ke kīwī i mea e nānā aku ai i ka pā‘ani ‘ana a ha‘i, he kime punahele paha kāu e paipai ana. Hoihoi kēia i ka ‘ono o ke kūlele, ke kūpale, ka holo ‘ana, akā ‘o ka he‘e ka mea keu a ka ‘ono. No Pūhe‘emiki mai nō!

E like me ka mau ma nā ha‘uki, ‘a‘ohe hana nui ke alu ‘ia. I laulima nā kānaka a pau, e holomua ana nō a loa‘a ka lei o ka lanakila. He pane paha kāu no ia ho‘okūkū a i ‘ole, ua eo ‘oe ia‘u? E nānā mai nā maka i kēia kumu niu o lalo a e ho‘ā‘o ‘oe e ho‘opili aku i nā māhele o ke kumu niu me nā pono lako o nei ha‘uki. Inā e mau ana ka huikau, e no‘ono‘o pono i nā ‘ōlelo ho‘ohali o luna. E lei ‘ia ana ‘oe i ka lei o ka lanakila.

Pehea, ua hiki anei iā ‘oe ke ho‘opilipili aku? Inā nō i kō, ho‘omaika‘i iā ‘oe! Ua lei ‘ia ‘oe i ka lei o ka lanakila, akā ina ‘a‘ole paha ‘oe i puka aku i nei ho‘okūkū, e ha‘i aku au iā ‘oe i kekahi mea kōkua. I mea e kōkua aku ai iā ‘oe, ho‘omaka ka hua ‘ōlelo mua no ua ha‘uki nei me "pō." Laki maika‘i e ke hoa!

ka po‘e ho‘opuka nūpepa

Hāmiha Arquette

- Kilika Bennett
- Mahi‘ai Dochin
- Ikaika Gante
- Kūlia Johnson
- ‘Iolani Kamauoha
- Kepo‘o Keli‘ipa‘akaua
- Kamalolo Koanui-Kong
- Kalikoaloha Martin
- Kahanuola Solatorio
- Kalama‘ehu Takahashi
- Kainoa Tengan
- Aya Ueda
- Kahanu Walker

LUNA
HO‘OPONOPONO
Kahikina de Silva